

ISSN 2707-3076 (Print)
ISSN 2709-8214 (Online)

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради

Науковий журнал Хортицької національної академії

Серія:
Педагогіка. Соціальна робота
Випуск 1(6)

Запоріжжя
2022

Науковий журнал Хортицької національної академії. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота) : наук. журн. / [редкол. : В. В. Нечипоренко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : Вид-во комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2022. Вип. 1(6).

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ № 24104-13944Р
Офіційний сайт видання <https://journal.khnnra.edu.ua/index.php/njKhNA>

Журнал внесено до групи "Б" Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора наук і доктора філософії (кандидата наук) зі спеціальностей 011 Освітні, педагогічні науки, 015 Професійна освіта, 016 Спеціальна освіта, 231 Соціальна робота (Наказ МОН України № 1017 від 27.09.21).

Журнал включено до пошукової системи відкритої наукометричної бази даних Google Scholar, Index Copernicus International, бази даних ICI World of Journals (Index Copernicus International), пошукової системи Open Ukrainian Citation Index (OUCI), до реферативної бази даних «Україніка наукова» та Українського реферативного журналу «Джерело». Журнал розміщений у каталозі Наукової періодики України Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та користується сервісами бази даних CrossRef.

Головний редактор:

Нечипоренко Валентина Василівна, доктор педагогічних наук, професор, ректор, Хортицька національна академія (Україна).

Заступник головного редактора:

Позднякова Олена Леонтіївна, кандидат педагогічних наук, доцент, перший проректор, Хортицька національна академія (Україна).

Члени редакційної колегії:

Walery Okulicz-Kozaryn, dr. habil., PhD, MBA, Professor, Wrocław University of Environmental and Life Sciences (Poland).

Zenon Gajdzica, prof. dr hab., Ful Professor, professor, Uniwersytet Śląski w Katowicach (Poland).

Борисов Вячеслав Вікторович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дизайну, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна).

Вайнола Ренате Хейкіівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри соціальної педагогіки, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (Україна)

Волошинов Сергій Анатолійович, доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри інноваційних технологій та технічних засобів судноводіння, Херсонська державна морська академія (Україна).

Гевко Ігор Васильович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри комп'ютерних технологій Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (Україна).

Журавльова Лариса Станіславівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи, Мелітопольський державний педагогічний імені Богдана Хмельницького (Україна).

Крашенінік Ірина Володимирівна, доктор філософії в галузі 01 Освіта/Педагогіка, асистент кафедри інформатики і кібернетики, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького (Україна).

Олексюк Наталія Степанівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи, спеціальної освіти і менеджменту соціокультурної діяльності, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (Україна).

Павленко Анатолій Іванович, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член Національної академії вищої освіти України, завідувач кафедри соціальної роботи, Хортицька національна академія (Україна).

Пахомова Наталія Георгіївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка (Україна).

Харківська Алла Анатоліївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри математики та фізики, проректор з науково-педагогічної роботи, комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (Україна).

Цибулько Людмила Григорівна, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» (Україна).

Відповідальний секретар:

Сташук Ольга Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи, Хортицька національна академія (Україна)

Зовнішні рецензенти:

Чумакова Ксенія Олександрівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Хортицької національної академії (Україна).

Галієва Ольга Михайлівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти та психології Хортицької національної академії (Україна).

Кудінова Маргарита Сергіївна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти та психології Хортицької національної академії (Україна).

Червоненко Катерина Сергіївна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної роботи Хортицької національної академії (Україна).

Мосасєв Юрій Володимирович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи Хортицької національної академії (Україна).

*Схвалено рішенням Вченої ради Хортицької національної академії
Протокол № 8 від 29.06.2022*

ISSN 2707-3076 (Print)
ISSN 2709-8214 (Online)

Municipal Institution of Higher Education
«Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy»
of Zaporizhzhia Regional Council

Scientific Journal of Khortytsia National Academy

Series: Pedagogy. Social Work
Issue 1(6)

Zaporizhzhia
2022

Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Series: Pedagogy. Social Work) : scientific journal / [editorial board : V. Nechyporenko (chief editor) and others]. Zaporizhzhia : Publishing house of the Municipal Institution of Higher Education -Khortytsia National Educational and Rehabilitational Academy of Zaporizhzhia Regional Council, 2022. Iss. 1(6).

Certificate of state registration of the print media Series KB № 24104-13944P
Official website of the journal <https://journal.khnnra.edu.ua/index.php/njKhNA>

The journal is included in the List of scientific professional publications of Ukraine (category "B"), which can publish the results of theses for the degrees of Doctor of Science and Doctor of Philosophy (Candidate of Science) in the specialities 011 Educational, Pedagogical Sciences, 015 Professional Education, 016 Special Education, 231 Social work (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 1017 dated 27.09.21).

The journal is included in the search engine of the open database Google Scholar, Index Copernicus International, search engine of the citation database Open Ukrainian Citation Index (OUCI), in the databases ICI World of Journals, "Ukrainika Naukova" and the Ukrainian journal of scientific abstracts "Dzherelo". The journal is placed in the Catalog of Scientific Periodicals of Ukraine of the Vernadsky National Library of Ukraine; it uses services of the database CrossRef.

Chief editor:

Valentyna Nechyporenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Rector of Khortytsia National Academy (Ukraine).

Deputy editor:

Olena Pozdniakova, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, First Pro-rector of Khortytsia National Academy (Ukraine).

Members of the editorial board:

Gajdzica Zenon, Full Professor, Professor, University of Silesia in Katowice (Poland).

Walery Okulicz-Kozaryn, Dr. habil., PhD, MBA, Professor, Wrocław University of Environmental and Life Sciences (Poland).

Viacheslav Borysov, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Pedagogy and Teaching Methodologies, Khortytsia National Academy (Ukraine).

Renate Vainola, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Social Pedagogy, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine).

Serhii Voloshynov, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Innovative Technologies and Technical Means of Navigation, Kherson State Maritime Academy (Ukraine).

Ihor Hevko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Computer Technologies, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University (Ukraine).

Larysa Zhuravlova, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor at the Department of Preschool Education and Social work, Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University (Ukraine).

Iryna Krasheninnik, Doctor of Philosophy in the field of knowledge 01 Education / Pedagogy, Assistant at the Department of Information Science and Cybernetics, Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University (Ukraine).

Nataliia Oleksiuk, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Social Work, Special Education and Management of Socio-Cultural Activities, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University (Ukraine).

Anatolii Pavlenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Full Member of the National Academy of Higher Education Sciences of Ukraine, Head of the Department of Social Work, Khortytsia National Academy (Ukraine).

Nataliia Pakhomova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Special Education and Social Work, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University (Ukraine).

Alla Kharkivska, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Pro-rector for Scientific and Pedagogical Work of the Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council (Ukraine).

Liudmyla Tsybulko, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the State Higher Educational Institution «Donbas State Pedagogical University» (Ukraine).

Executive secretary:

Olha Stashuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor at the Department of Social Work, Khortytsia National Academy (Ukraine)

External reviewers:

Ksenia Chumakova, Candidate of philological sciences, Assistant Professor of the Department of social and humanitarian disciplines, Khortytsia National Academy (Ukraine).

Olga Galieva, Candidate of Psychological Sciences, Assistant Professor at the Department of Special Education and Psychology, Khortytsia National Academy (Ukraine).

Marharyta Kudinova, Candidate of Psychological Sciences, Assistant Professor at the Department of Special Education and Psychology, Khortytsia National Academy (Ukraine).

Kateryna Chervonenko, Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer at the Department of Social Work, Khortytsia National Academy (Ukraine).

Yuriy Mosaev, Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Work of Khortytsia National Training and Rehabilitation Academy, Zaporizhzhia Regional Council (Ukraine)

Approved by the Academic Council of the Khortytsia National Academy
Protocol № 8 of 29.06.2022.

The articles deal with the results of the latest theoretical and experimental research in the field of pedagogy and social work. Research covers the problems of general pedagogy and history of pedagogy, theories and methods of educational management, theories and methods of training, primary education, secondary education, vocational education, special education and social work.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Винарчик М. П. Роль інноваційних освітніх платформ у вивченні французької мови.....	7
--	---

РОЗДІЛ 2. ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

Іваницький О. І., Іваницька С. Г., Сузанська Н. С. Поєднання компетентнісного, контекстного та акмеологічного підходів до магістерської підготовки майбутніх педагогів закладів вищої освіти.....	15
Лаппо В. В. Гуманістичні засади формування духовних цінностей студентів в умовах закладу вищої освіти.....	24
Лебедик Л. В. Втілення ідей Антона Макаренка у підготовку магістрів соціальної роботи.....	35
Олексюк Н. С. Формування соціальної відповідальності у майбутніх фахівців соціальної сфери як актуальна проблема.....	46
Стрельников В. Ю. Розвиток екологічної компетентності фахівців соціальної роботи у закладах неперервної освіти.....	52
Червоненко К. С. Використання віртуальної дошки Padlet у процесі дистанційного навчання закладів вищої освіти.....	62
Шеремет М. К., Супрун Д. М. Тенденції розвитку вищої школи України: цінності освіти у світовому та національному вимірах.....	71

РОЗДІЛ 3. СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА

Валько Т. І. Напрямки формування уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями... 79	79
Гура В. В., Воротинцева О. О. Проектування індивідуальної освітньої траєкторії студентів з функціональними освітніми труднощами спеціальності «музичне мистецтво» на матеріалах українського народнопісенного фольклору.....	87
Лупінович С. М., Лапшина І. С. Особливості дидактичного проектування електронних форм навчання в умовах інклюзивного освітнього процесу.....	95

РОЗДІЛ 4. СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Бачинська М. В. Організаційно-методичні особливості педагогічної та соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді під час воєнних дій в Україні.....	104
Бойко Г. В., Овчарова В. С., Буренков В. О. Вплив групових заходів із популяризації волонтерства на інформованість і вмотивованість шкільної та студентської молоді.....	113
Котелевець А. М. Дослідження напрямів волонтерської діяльності під час російсько-української війни.....	123
Петрочко Ж. В., Денисюк О. М. Навчання та підтримка біологічних сімей з дітьми: сучасний досвід Чеської Республіки та України.....	131
Соляник М. Г. Актуальний дискурс організації соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб.....	141
Файдюк О. В. Соціально-психологічна допомога жінкам, які зазнали насильства у воєнний час.....	149
Хижняк Л. М., Сичова В. В., Хижняк О. В. Уявлення про бездомних осіб як елемент комунікації з ними.....	156
Ящицак І. В. Діяльність студентської служби в університетах США як різновид соціальної підтримки студентів.....	170

CONTENTS

CHAPTER 1. GENERAL PEDAGOGY AND HISTORY OF PEDAGOGY

Mariya Vynarchyk The role of innovative educational platforms in the learning french language.....	7
---	---

CHAPETR 2. VOCATIONAL EDUCATION

Alexander Ivanitsky, Svitlana Ivanytska, Nadiia Suzanska Combination of competence, context and acmeological approaches to the master's training of future teachers of higher education institutions.....	15
Violetta Lappo Humanistic principles of forming spiritual values of students in higher education institutions.....	24
Lesia Lebedyk Implementation of Anton Makarenko's ideas in the training of masters of social work.....	35
Nataliia Oleksiuk Theoretical bases of forming social responsibility of future specialists in the social sphere.....	46
Viktor Strelnikov Development of ecological competence of social work specialists in continuing education institutions.....	52
Kateryna Chervonenko Using padlet virtual board in the process of distance learning in higher education institutions.....	62
Mariia Sheremet, Dariia Suprun Higher education development trends in ukraine: values of education in global and national dimensions.....	71

CHAPTER 3. SPECIAL EDUCATION

Tatiana Valko Formation of family perception in adolescents with intellectual disorders as a psychological and pedagogical problem.....	79
Victoriia Hura, Olena Vorotyntseva Design of individual educational trajectory of students with special educational needs of the specialty «music art» on the material of ukrainian folklore.....	87
Svitlana Lupinovych, Iryna Lapshyna Features of didactic design of electronic forms of education in inclusive educational institutions.....	95

CHAPTER 4. SOCIAL WORK

Maryna Bachynska Organizational and methodological peculiarities of pedagogical and social-psychological rehabilitation of children and youth during the military events in Ukraine.....	104
Hanna Boiko, Valeriia Ovcharova, Vladyslav Burenkov The effect of group events promoting volunteering on the awareness and motivation of school and higher education students.....	113
Kotelevets Anastasiia Research of volunteer activities during the Russian-Ukrainian war.....	123
Zhanna Petrochko, Olena Denysiuk Education and support for biological families with children: modern experience of the Czech republic and Ukraine.....	131
Maryna Solianyuk Social support for internally displaced families.....	141
Olena Faidiuk Social and psychological assistance to women who survived violence in war.....	149
Larysa Khyzhniak, Viktoriia Sychova, Oleksandr Khyzhniak The image of the homeless as an element of communication with them.....	156
Iryna Iashchyshchak Technologies of social support for students in us universities.....	170

DOI : <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2022-6-6>

УДК: 316.6

Наталія Степанівна Олексюк
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-1538-1470>
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна
nataliya_oleksiuk@ukr.net

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА

У науковій статті схарактеризовано соціальну відповідальність особистості, що відображає її моральне та правове ставлення до соціуму, дотримання прийнятих у суспільстві норм і правил, виконання свого обов'язку й готовність відповідати за власні вчинки. Аргументовано необхідність дослідження соціальної відповідальності майбутнього фахівця соціальної сфери як такої його професійної поведінки, що позначається на благополуччі клієнтів, колективу, країни. Зосереджено увагу на ролі закладу освіти у формуванні у студентів розуміння сутності соціальної відповідальності як базової цінності у суспільстві і інструменту розв'язання найрізноманітніших соціальних завдань. Продемонстровано підходи науковців до структурування соціальної відповідальності майбутніх фахівців. Висунуто пропозиції щодо подальших наукових досліджень у цьому напрямі.

Ключові слова: соціальна відповідальність; соціальна поведінка; соціальна сфера; професійна підготовка; майбутні фахівці; формування соціальної відповідальності.

Вступ. Соціальна відповідальність – це риса особистості (групи, колективу, суспільства), яка проявляється в усіх сферах її життєдіяльності, відображає моральне та правове ставлення до соціуму, ознаками якого є дотримання прийнятих у суспільстві норм і правил, виконання свого обов'язку й готовність відповідати за власні вчинки (Колот, 2011, с. 6). Незважаючи на те, що у сучасному глобалізованому світі акценти зміщуються від індивідуальної (особистої) соціальної відповідальності до корпоративної (колективної), в умовах відкритої російської військової агресії в Україні розуміємо, що сьогодні від відповідальної поведінки кожного громадянина залежить не лише його власні безпека та успішність, але й життєздатність усього народу і країни у цілому. Тому усвідомлення кожною особистістю власної соціальної відповідальності є надзвичайно важливим для усього суспільства. Це стосується не лише відповідальності за своє життя та життя

рідних, друзів, співвітчизників, але й відповідальної професійної поведінки в установах і організаціях, яка позначається на благополуччі клієнтів, колективу, країни (Стаднік, 2015, с. 62).

Соціальну відповідальність фахівця розглядаємо як його професійну відповідальність за вплив на суспільство прийнятих ним рішень і дій. Стосовно соціальної відповідальності майбутнього фахівця соціальної сфери (соціального працівника, соціального педагога) – вважаємо, що це якість особистості, що виявляється в її ставленні до навчання, праці, спілкування, способу життя, дотримання морально-правових норм, а також у різних формах її контролю над своєю діяльністю. Соціальна відповідальність є також однією з умов відображення отриманих під час навчання знань у сприйнятті навколишнього світу, світогляді, адекватної інтерпретації себе та власного призначення (Кузьмін, 2016, с. 202). Окрім

зазначеного, соціальна відповідальність є найбільш затребуваною компетенцією, яку очікують від випускників закладів вищої освіти роботодавці. Адже у суспільстві завжди є запит на підготовку особистості, яка має чітку громадянську позицію, здатна ефективно працювати, самоорганізовуватися, неухильно дотримуватися моральних цінностей, є соціально активною, веде здоровий спосіб життя та вмє вільно й креативно мислити (Безпрозванна, 2012).

Важливість соціальної відповідальності зумовила неабиякий науковий інтерес як до її змісту, так і до процесу її формування. Так, пріоритети розвитку соціальної відповідальності майбутніх фахівців досліджували А. Колот, О. Кузьмін, Н. Супрун, Л. Чернобай та ін. Механізми та особливості її формування вивчали Л. Будьонна, Л. Грицина, О. Полякова та ін. Критерії та методики оцінки рівнів розвитку соціальної відповідальності аналізували Д. Баюра і В. Євтушенко, а способи підвищення цих рівнів – В. Білявський, Т. Лункіна та ін. Незважаючи на широкий спектр наукових досліджень, присвячених соціальній відповідальності, маємо визнати, що маловивченими залишаються як зміст й специфіка соціальної відповідальності майбутніх фахівців соціальної сфери, так і процес формування цієї його якості.

Саме тому, плануючи дослідження, ми поставили собі за **мету** проаналізувати теоретичні засади формування соціальної відповідальності майбутніх фахівців соціальної сфери у процесі їх професійної підготовки в закладі освіти та конкретизували її у **завданнях**: схарактеризувати сутність соціальної відповідальності майбутніх фахівців соціальної сфери; аргументувати необхідність її дослідження; проаналізувати роль закладу освіти у формуванні соціальної відповідальності в студентів; дослідити підходи науковців до структурування соціальної відповідальності студента як якості особистості; запропонувати ідеї щодо подальших наукових досліджень у означеному напрямі. Для досягнення поставленої мети й виконання окреслених завдань нами було використано ряд **методів** дослідження, а саме:

аналіз наукових джерел та вивчення нормативно-правових документів, систематизація та типологізація наукових здобутків.

Виклад основних результатів дослідження. Під соціальною відповідальністю майбутнього фахівця соціальної сфери розуміємо стратегію його соціальної поведінки, що проявляється у активному освоєнні та виконанні ним професійних соціальних ролей, готовності відповідати за прийняті рішення і результати діяльності.

Вважаємо, що соціальна відповідальність майбутнього фахівця формується під впливом багатьох чинників, одним із яких є його професійна підготовка (Матвійчук, 1997, с. 11). Вплив освітнього середовища на розвиток в учасників навчально-виховного процесу відповідальності висвітлювавсь багатьма класиками педагогіки. Так, у численних працях В. Сухомлинський наголошував на формуванні у студентів цілого ряду особистісних (гуманізм, тактовність, наполегливість, гнучкість, щирість, чесність, відвертість, об'єктивність, ініціативність, емоційна стабільність) і професійних якостей (оптимізм, комунікативність, активність, творче мислення, терплячість, здатність до самопожертви, уважність, спостережливість), серед яких важливе місце займала саме відповідальність – педагог вважав її універсальною (і особистісно, і професійно важливою) якістю (Олексюк, 2002, с. 198). На думку В. Сухомлинського, саме освітній простір якнайкраще сприяє розвитку як індивідуальної, так і колективної соціальної відповідальності, оскільки знання та вихованість є індивідуальними надбаннями відповідальної особистості. Разом із цим, процеси накопичення знань і виховання є більш результативними під час групових занять, де найважливішим засобом виступає «ефект групи», що проявляється у підвищенні активності індивіда під час діяльності в групі у порівнянні зі звичним рівнем виконання тієї ж діяльності індивідуально, а також у виникненні додаткової інтелектуальної енергії у групі, що втілюється у груповому результаті, який переважає сукупність індивідуальних результатів (Олексюк, 2002, с. 199).

Погоджуємось із М. Вієвською (2017, с. 123), яка для закладу освіти, що робить особливий внесок у становлення й розвиток соціальних взаємовідносин, формує у студентів розуміння соціальної відповідальності як базової цінності у суспільстві і інструменту розв'язання найрізноманітніших соціальних завдань, пропонує використовувати назву «соціально відповідальний університет». Кінцеві результати впливу соціально відповідального університету на розвиток у студента соціальної відповідальності проявляються у його соціальному капіталі – знаннях про соціальну взаємодію, уміннях її налагоджувати та підтримувати, а також різноманітних зв'язках майбутнього фахівця з іншими людьми (групами, організаціями), якими він може скористатися для розв'язання професійних проблем та реалізації професійних інтересів.

Вважаємо за оптимальну розроблену науковцями О. Шевчук та С. Шевчук структуру соціальної відповідальності. Дослідники виділяють такі компоненти соціальної відповідальності, як: когнітивний (система знань, суджень та думок студента про соціальну відповідальність, усвідомлення прав і обов'язків, розуміння норм та правил поведінки у соціумі, засвоєння способів регулювання відносин між суспільством та індивідом); мотиваційний (пов'язаний з почуттями здобувача освіти щодо соціальних об'єктів та містить мотивацію особистості, яка виявляється у внутрішніх спонуках до соціально відповідальної поведінки); поведінковий (забезпечує реалізацію готовності студента здійснювати усвідомлений вибір певної стратегії поведінки) (Шевчук та ін., 2014, с. 265).

Підтримуємо також запропоновану вченими типологію сформованості соціальної відповідальності студентів, за якою розрізняємо: соціально відповідальний тип (майбутній фахівець володіє високим рівнем моральності, духовними цінностями, ідеалами; узгоджує власні інтереси з соціальними; дотримується встановлених у соціумі норм; спрямовує діяльність на соціально значущі результати; здатний до соціальної рефлексії); соціально орієнтований тип (здобувач освіти володіє

усвідомленою соціальною активністю; спрямовує діяльність на результати, які є благом для самого студента та значимих для нього людей; вибірково орієнтується на норми та духовні цінності; здатний до соціальної рефлексії; діє відповідно до особистих інтересів та інтересів значущих для нього людей); соціально пасивний тип (студент діє лише за наявності особистого інтересу; керується нормами, а цінності, як правило, ігнорує; не схильний до соціальної рефлексії); асоціальний тип (студент діє виключно задля задоволення матеріальних потреб і потреби у домінуванні; спрямований на результати, які принесуть користь лише йому; ігнорує норми і духовні цінності; порушує правила поведінки; схильний до соціальної рефлексії (Шевчук та ін., 2014, с. 265). Кожен із наведених типів соціальної відповідальності студента тісно пов'язаний з виокремленими науковцями її структурними компонентами. Одним з дієвих засобів формування соціальної відповідальності студентів Р. та Сі Цзечень визначають технології соціального проєктування (Вайнола та ін., 2021, с. 188).

Для визначення рівня сформованості соціальної відповідальності майбутніх фахівців соціальної сфери у цілому та можливості схарактеризувати рівні розвитку кожного її компонента, зокрема, вважаємо за необхідне виокремити критерії та достатню кількість їх показників. На основі аналізу ряду наукових досліджень можемо констатувати, що головними критеріями оцінки рівнів сформованості соціальної відповідальності у здобувачів освіти є якості, які відповідають вимогам їх майбутньої професійної діяльності (Carroll, 1999, p. 269).

У цьому аспекті дослідження цікавим, на нашу думку, є підхід до трактування структури соціальної відповідальності студентів В. Савельєвої (2013). Науковиця запропонувала вирізнити її орієнтовно-прогностичний (критерій оцінки – соціальна передбачливість; показники рівня сформованості – знання про базові соціально схвалювані стратегії поведінки та соціальні цінності, уміння передбачати особисті та соціально значущі наслідки своїх дій), мотиваційно-ціннісний

(критерій оцінки – просоціальна спрямованість; показники рівня сформованості – альтруїстичні мотиви соціальної поведінки, просоціальні ціннісні орієнтації, широка сфера відповідальності), емоційно-вольовий (критерій оцінки – причетна самостійність; показники рівня сформованості – здатність до емпатії, рефлексії своєї поведінки, характер атрибуції відповідальності), поведінковий (критерій оцінки – наднормативна соціальна активність; показники рівня сформованості – здатність до прояву ініціативи, прагнення до виходу за рамки при засвоєнні змісту соціальних ролей, здатність до виконання додаткових обов'язків) (Савельєва, 2013, с. 69). Вважаємо, що такий підхід до структурування соціальної відповідальності майбутнього фахівця у цілому та майбутнього соціального працівника/соціального педагога зокрема є цілком виправданим та оптимальним.

На основі результатів дослідження означених компонентів, критеріїв і показників рівнів сформованості соціальної відповідальності майбутніх фахівців соціальної сфери нами виявлено, що студенти з початковим рівнем мають, зазвичай, низьку мотивацію до професійної та навчальної діяльності, початкові знання про зміст і предмет соціальної відповідальності; не розуміють професійних завдань та обов'язків, норм і правил, які регулюють професійну діяльність; не вміють добирати адекватний спосіб поведінки та контролювати її, застосовувати знання при виконанні професійних завдань; є малоактивними і не виявляють наполегливості. Студенти з середнім рівнем сформованості соціальної відповідальності проявляють інтерес до професії та потребу в професійних знаннях; знають свої професійні завдання та обов'язки, сутність

соціальної відповідальності, проте не розуміють її предмет; знають, але не дотримуються норм та правил, які регулюють професійну діяльність; не вміють застосовувати знання та контролювати свою поведінку; активні, проте не часто проявляють наполегливість. Високий рівень сформованості соціальної відповідальності у майбутніх фахівців соціальної сфери проявляється через: вмотивованість професійної діяльності та позитивне ставлення до професії, потребу у реалізації власного потенціалу; знання професійних завдань і обов'язків, сутності й предмету соціальної відповідальності, дотримання норм та правил, які регулюють професійну діяльність; уміння застосовувати знання на практиці, добирати оптимальний спосіб поведінки й контролювати її; наявність організаторських здібностей й самоконтролю (Porter, Kramer, 2006, p. 2–3).

Висновки. Соціальна відповідальність майбутнього фахівця соціальної сфери є надзвичайно важливою особистісною і професійною якістю, що значною мірою визначає результативність його подальшої професійної діяльності. На формування соціальної відповідальності, разом із іншими чинниками, впливають заклади освіти. Соціальна відповідальність здобувача освіти є складним утворенням і містить сукупність взаємопов'язаних між собою компонентів. Для визначення рівнів сформованості соціальної відповідальності у студентів вченими розроблено відповідні критерії та показники.

Перспективи подальших досліджень соціальної відповідальності майбутніх фахівців соціальної сфери пов'язуємо з розробкою технологій її формування, нових форм і методів, виявленням засобів і ресурсів.

Література

- Безпрозванна А. Формування соціальної відповідальності у студентів вищих навчальних закладів. 2012. URL : http://library.udpu.org.ua/library_files/stud_konferenzia/2012_1/visnuk_7.pdf.
- Вайнола Р. Х., Сі Цзечень Характеристика педагогічної моделі формування соціальної відповідальності студентів засобами проєктних технологій. *Науковий журнал Хортицької національної академії. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота)* : наук. журн. / [редкол. : В. В. Нечипоренко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : Вид-во комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна

- навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2021. Вип. 2(5). С. 187–197.
DOI : <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2021-5-20>
- Вієвська М. Г. Вплив соціально відповідального середовища університету на формування студентів. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2017. Випуск 32. С. 120–127.
- Колот А. М. Соціальна відповідальність людини як чинник стійкої соціальної динаміки: теоретичні засади. Україна: аспекти праці: наук.-екон. та сусп.-політ. журнал / Вид-во «Праця»; гол. ред. О. Варецька. 2011. № 3. С. 3–9.
- Кузьмін О. Є., Пирог О. В., Чернобай Л. І., Романишин С. Б., Вацик Н. О. Соціальна відповідальність: Навчальний посібник. Львів : Видавництво Львівської політехніки. 2016. 326 с.
- Матвійчук Н. С. Підготовка вчительських кадрів в Україні (20-30-ті роки ХХ ст.): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Інст. пед. і психол. проф. осв. АПН України. Київ. 1997. 19 с.
- Олексиук Н. С. Педагогіка гуманізму в творчості В. Сухомлинського. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Педагогіка. Тернопіль. 2002. С. 197–201.
- Савельєва В. С. Формування соціальної відповідальності у студентів-менеджерів у технічному університеті. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2013. № 2. С. 69–70.
- Стаднік Н. В. Сутнісні характеристики соціальної відповідальності студентів. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Психолого-педагогічні науки*. 2015. № 3. С. 60–64.
- Шевчук О. С., Шевчук С. П. Соціальна відповідальність як складова професійної підготовки майбутнього психолога. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Психологічні науки*. 2014. № 2.13. С. 264–268.
- Carroll A. B. Corporate social responsibility: Evolution of definitional construct. *Business and Society*. 1999. Vol. 38 (3). P. 268–295.
- Porter M. E., Kramer M. R. Strategy and Society: the Link between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility. *Harvard Business Review*. 2006.

References

- Bezprozvanna, A. (2012). Formation of social responsibility among students of higher educational institutions. http://library.udpu.org.ua/library_files/stud_konferenzia/2012_1/visnuk_7.pdf. (ukr).
- Carroll, A. B. (1999). Corporate social responsibility: Evolution of definitional construct. *Business and Society*. Vol. 38 (3). 268–295 (eng).
- Kolot, A. M. (2011). Human social responsibility as a factor of sustainable social dynamics: theoretical foundations. Ukraine: Aspects of Work: a scientific-economic and socio-political journal / «Pratsia» Publishing; Chief editor O. Varetska. № 3. 3–9. (ukr).
- Kuzmin, A. E., Pyroh, O. V., Chernobai, L. I., Romanyshyn, S. B. & Vatsyk, N. O. (2016). Social responsibility: manual : Publishing house of the National University «Lviv Polytechnics» (ukr).
- Matviichuk, N. S. (1997). Training of teaching staff in Ukraine (in the 1920s-30s): Abstract of Ph. D. thesis (ukr).
- Oleksiuk, N. S. (2002). Pedagogy of humanism in the works of V. Sukhomlynskyi. *Scientific Notes of Ternopil Volodymyr Hnatyuk Pedagogical University. Series: Pedagogy*. 197–201 (ukr).
- Porter, M. E. & Kramer, M. R. (2006). Strategy and Society: the Link between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility. *Harvard Business Review* (eng).
- Savelieva, V. (2013). Formation of Social Responsibility in Students-Managers at the Technical University. *Bulletin of NTUU «KPI»; Series: Philosophy. Psychology. Pedagogy*; Issue 2. 70. (ukr).

- Shevchuk, E. S. & Shevchuk S. P. (2014). Social responsibility as a component of professional readiness of future psychologists. *Scientific Bulletin of Mykolaiv V.O. Sukhomlynskyi National University. Psychological sciences*, no. 2.13, 264–268 (ukr).
- Stadnik, N. B. (2015). Essential characteristics of social responsibility of students. *Scientific Notes of Nizhyn Nikolai Gogol State University. Psychological and pedagogical sciences*. № 3. 60–64 (ukr).
- Vainola, R. H., Zechen, Xi. (2021). Characteristics of the pedagogical model of formation of students' social responsibility by means of project technologies. *Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Series: Pedagogy. Social Work) : scientific journal / [editorial board : V. Nechyporenko (chief editor) and others] : Publishing house of the Municipal Institution of Higher Education –Khortytsia National Educational and Rehabilitational Academy of Zaporizhzhia Regional Council, Iss. 2(5). 187–197 <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2021-5-20> (ukr).*
- Viievskva, M. G. (2017). The influence of the socially responsible environment of the university on the formation of students. *Bulletin of Lviv University. Pedagogical Series*. Issue 32. 120–127. (ukr).

THEORETICAL BASES OF FORMING SOCIAL RESPONSIBILITY OF FUTURE SPECIALISTS IN THE SOCIAL SPHERE

Nataliia Oleksiuk, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Social Work and Management of Socio-cultural Activities, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine, e-mail: nataliya_oleksiuk@ukr.net

The article highlights the problem of social responsibility of the individual, which reflects his moral and legal attitude to society, compliance with accepted norms and rules in society, fulfillment of their duties and willingness to take responsibility for their own actions. The author argues the necessity of researching social responsibility of future specialists in social sphere as their responsible professional behavior, which affects the well-being of clients, team and country. The focus is on the role of an educational institution in forming in students the understanding of social responsibility as a basic value in society and a tool for solving a variety of social problems. The types of formation of students' social responsibility are analyzed, namely: socially responsible, socially oriented, socially passive and antisocial type. The following structural components of social responsibility, criteria for assessing their formation and indicators are identified: indicative and prognostic (in which social predictability is an evaluation criterion; knowledge of basic socially acceptable strategies of role behavior and social values, ability to anticipate personal and socially significant consequences action are indicators of the level of formation), motivational and value (prosaic orientation as an evaluation criterion; altruistic motives of social behavior, prosaic value orientations, a wide range of responsibilities as indicators of the level of formation), emotional and volitional (involved independence is an evaluation criterion; the ability to empathy their behavior, the nature of the attribution of responsibility are indicators of the level of formation); behavioral (excessive social activity is an evaluation criterion; the ability to show initiative, the desire to go beyond mastering the content of social roles, the ability to perform additional responsibilities are indicators of the level of formation). The low, medium and high levels of formation of social responsibility in future specialists in the social sphere are characterized. Suggestions for further research in this area are made.

Key words: social responsibility; social behavior; social sphere; professional training; future specialists; formation of social responsibility.

Стаття надійшла до редакції / Received 30.05.2022

Прийнята до друку / Accepted 15.06.2022

Унікальність тексту 99 % (Unicheck ID1012310311)

© Олексюк Наталія Степанівна, 2022

**НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ ХОРТИЦЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
SCIENTIFIC JOURNAL OF KHORTYTSIA NATIONAL ACADEMY
(СЕРІЯ: ПЕДАГОГІКА. СОЦІАЛЬНА РОБОТА)**

*Журнал розміщує статті двома мовами: українською та англійською.
Періодичність наукового видання: 2 рази на рік.*

*Думки авторів не завжди збігаються з точкою зору редакції.
За достовірність фактів, цитат, імен, назв та інших відомостей відповідають автори.*

*Літературний редактор (українська, російська мови) – Н. В. Руколянська, к.філол. н.
Літературний редактор (українська, російська мови) – О. Ф. Фурман, к.філол. н.
Літературний редактор (англійська мова) – Б. В. Корнелюк, к.філол. н.
Комп'ютерна верстка та макет – П. В. Демченко.
Дизайн обкладинки – Т. В. Геворкян-Тарасова.*

*Підписано до друку 28.09.22 р.
Формат 60x84/8. Папір офсетний.
Гарнітура Arial Narrow. Друк Riso.
Умов. др. арк. 21,39. Наклад 70 пр.*

*Видавництво комунального закладу вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради
Україна, 69017, м. Запоріжжя, вул. Наукового містечка, 59.
Свідоцтво: ДК №7031 від 27.12.2019 р. тел./факс: (061)283-20-01, (061)283-20-05.
E-mail: p26052017@gmail.com E-mail: info@khnnra.zp.ua
Сайт: khnnra.edu.ua*

Усі права захищені. Повний або частковий передрук дозволено лише за згодою авторів і редакції.
При передрукуванні обов'язковим є посилання на наукове видання
«Науковий журнал Хортицької національної академії. Scientific Journal of Khortytsia National Academy»
(Серія: Педагогіка. Соціальна робота).